

Analysis of Poetry in the Theory of Text Worlds Based on Worth's Theory (A Case Study of the Ode "Al-Khiyol" by Amal Dangul)

SalahAddin Abdi¹✉

1. Corresponding Author Department of Arabic Language and Literature, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran.
Email: s.abdi@basu.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received:
14, June, 2024

Received in Revised form:
14, August, 2024

Accepted:
26, August, 2024

Published online:
22, June, 2025

Keywords:
Cognitive poetics,
Text Worlds Theory,
Paul Wether, Amal
Dangul, The ode of
Al-Khiyol.

Abstract

The theory of text worlds is a model of human linguistic processing that not only studies the entire text but also examines the contexts surrounding the production and interpretation of the text. The main assumption of this theory is that humans process and understand discourse through mental representations. This theory is comprised of the discourse world, text worlds with two components (world-building elements and function-advancing propositions), and sub-worlds, which themselves consist of deictic, attitudinal, and epistemic sub-worlds. The purpose of the present study is to identify the constructive elements of the poem "Al-Khayul" by the Egyptian poet Amal Dunqul, who is known as the "Prince of Denial Poets," based on a descriptive-analytical method and the theoretical approach of Paul Werth's text world theory and its complementary theory by Stockwell and Gavins. The research findings indicate that in the discourse world, the tenor of the poem is accompanied by a type of mockery and contradiction, and the mode of discourse is biting and reproachful. In the context of text worlds, the world-building elements are character and object, specifically the horse, and the time primarily operates in the past and present. Regarding the function-advancing propositions, the micro-worlds are embedded within a macro-world, accompanied by commands and orders, and no type of disjunction is observed in these worlds. The referential sub-worlds initially focus on the past and then shift to the present, the attitudinal sub-world's frequency is towards goals, and the epistemic world does not manifest significantly.

Cite this The Author(s): Abdi, S. (2025). Analysis of poetry in the theory of text worlds based on Worth's theory (A case study of the ode "Al-Khiyol" by Amal Dangul). *Journal of Adab-e-Arabi (Arabic Literature) (Scientific)* Vol. 17, No. 3, Serial No. 45- Autumn, (63-88). DOI: [10.22059/jalit.2024.377989.612837](https://doi.org/10.22059/jalit.2024.377989.612837).

Publisher: University of Tehran Press

<https://doi.org/10.22059/jalit.2024.377989.612837>

1.Introduction

"Text Worlds Theory " not only focuses on the study of the entire text but also examines the structures surrounding the production and interpretation of the text. when people communicate with each other, they visualize scenes, spaces, and worlds in their minds. Text Worlds Theory, as a cognitive stylistic approach, aims to cover what literary text creators achieve with language and believes in the readers' understanding of literary texts with a hierarchical three-layered structure. It posits that each discourse consists of a "Discourse World" where communication takes place, a "Text World" where mental representations of participants are portrayed, and a third layer called "Sub Worlds" which delves into the concepts and ideologies governing the text in the context of three sub worlds. The main question in this study is whether Text Worlds Theory can contribute to a better understanding of the text and whether this theory can provide a tool for analyzing the text's impact on the reader, addressing other questions such as:

- What are the effective factors in the discourse world layer of this poem?
- How did world-building elements and the function-advancing propositions appear in the text worlds' layer?
- In the layer of sub-worlds, which sub-world has more frequency? And why?
- How does identifying these elements assist in interpreting different textual worlds in the mentioned poem?

Theoretical Foundations of the Study

This approach falls within the realm of new areas in the framework of cognitive studies related to literature, encompassing both text and mind. Text Worlds Theory consists of three conceptual layers: Discourse World, Text World, and Sub Worlds, which are briefly explained below:

Discourse World: This layer essentially forms a Situational context or immediate context of situation; its elements include "perceptions of immediate situation, beliefs and knowledge, memories, hopes, dreams, intentions, and analysis of discourse participants."

Text World: Through the interaction of text participants with language, the Text World is formed. It consists of a conceptual space created by discourse participants and the formation of text based on mental constructs through world-building elements and function advancing propositions. Time, place, characters, and objects constitute world-building elements, while function advancing propositions accelerate the narrative process by representing actions, events, etc. **Sub Worlds:** Beliefs and perspectives of characters are created in the Sub Worlds and are generally divided into three categories: **Deictic Sub World:** The three elements of time, place, character, and object determine a referential sub world.

- **Attitudinal Subsumed Worlds:** In this world, three areas of conceptual activity called want worlds, worlds of beliefs, and intend worlds are active. **Epistemic Sub Worlds:** The third layer of Sub Worlds is the epistemic sub world, which the Text World is capable of representing in terms of possibility and probability.

The methodology of this qualitative, descriptive-analytical research employs a cognitive linguistic approach with the perspective of Paul Werth (1999). Various elements of this poem have been selected and analyzed from the perspective of text worlds.

Conclusion

The research findings show the tenor of discourse of this poem, with a tone of mockery and contradiction, aims to express the hardships and calamities of the Arabs that resulted from the misguided policies of the politicians of that time and the poet addresses the horse as a means to speak indirectly to the Arab leaders; the mode of discourse focuses on the language and its role. The language is what people expect, but in all three parts of the poem, it attacks the contemporary role defined for the horse, beginning with a harsh tone to criticize this role given to the horse. At every stage, it scolds the reader with a harsh tone, although the actual criticism is directed at the Arab leaders.

The world- building elements thing and character of this poem is the horse, and time holds the primary agency throughout the different parts, bringing together the past and the present within this past world to expose the disgrace of the current world. It is noteworthy that there is no mention of the future, indicating that the Arab person is stuck in the past, and every step taken in the present leads to regret and remorse.

Regarding the function advancing propositions, it can be said that in each section, there is a secondary line alongside the main line, forming a macro text world within which a micro text world is embedded, accompanied by commands and orders, thereby eliminating the distinction and separation between the micro and macro text worlds, ultimately presenting a unified main text world.

According to the reading of this poem, the frequency of references to the past time appears in the first line of the poem, while the entire second part of the poem is focused on the present time, utilizing imperative verbs. Additionally, the attitudinal sub worlds is more believe worlds is mainly associated with imperative verbs, with no mention of a want world. Furthermore, the epistemic sub world does not significantly appear in the poem, as the poet is not concerned with possibility, conjecture, or hypothesis. What he states is either something he believes in, a desire he holds, or a goal he wants to achieve or has already achieved and complains about, rejecting it.

This theory aims to develop a framework for studying discourse where situational, social, historical, and psychological factors are not involved, but play an important role in understanding language. These three sub-worlds, along with the text world and the discourse world, illustrate a significant part of the structure and formation of the story's text.

تحلیل شعر در نظریه جهان‌های متن بر پایه نظریه ورث (مطالعه موردی قصیده «الخیول» أمل دنقل)

صلاح الدین عبدی^۱

s.abdi@basu.ac.ir

۱. نویسنده مسئول، گروه زبان و ادبیات عربی دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران. رایانامه:

چکیده

اطلاعات مقاله

نظریه جهان‌های متن الگوی پردازش زبانی انسان است و تنها به مطالعه کل متن اکتفا نکرده، بلکه به بررسی بافت‌های پیرامون تولید و تعبیر متن نیز می‌پردازد. فرض اصلی در این نظریه مبنی بر این است که انسان، گفتمان را از طریق باز نمایی‌هایی ذهنی پردازش و درک می‌کند. این نظریه به ترتیب متشکل از جهان گفتمان، جهان‌های متن با دو مؤلفه عناصر جهان ساز و گزاره‌های نقش گستر می‌باشد و جهان‌های زیر شمول که خود متشکل از جهان زیر شمول اشاره‌ای، نگرشی و معرفتی است. هدف از انجام پژوهش حاضر، شناسایی سازه‌های سازنده شعر «الخیول» اثر أمل دنقل، شاعر مصری که به عنوان امیرالشعرای انکار شناخته می‌شود، می‌باشد. این پژوهش براساس روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از رویکرد نظریه جهان‌های متن پل ورث و نظریه تکمیلی آن توسط استاکول و گاوینز انجام می‌شود. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد در جهان گفتمان، فحوای قصیده با نوعی تمسخر و تناقض همراه است و شیوه گفتمان، گزنده و سرزنشی است و در زمینه جهان‌های متن، عناصر جهان ساز شخصیت و شیء، اسب است و زمان فاعلیت اصلی دارد که در گذشته و حال در نوسان است و در زمینه گزاره‌های نقش گستر جهان‌های خرد در درون جهانی کلان درونه گیری شده که با امر و دستور همراه است و هیچ نوع گسستی در این جهان‌ها مشاهده نشده است. جهان‌های زیر شمول از نوع اشاره‌ای آن بیشتر گذشته سپس به زمان حال تغییر موضع داده و بسامد جهان زیر شمول نگرشی، جهان هدفها است و جهان معرفتی چندان بروز و ظهور ندارد.

نوع مقاله:

بحث علمی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۰۳/۲۵

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۳/۰۵/۲۴

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۶/۰۵

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۰۴/۰۱

واژه‌های کلیدی: بوطیقای شناختی، نظریه جهان‌های متن، نظریه پل ورث، أمل دنقل، قصیده الخیول.

۱. مقدمه

دیدگاه‌های نقدی نسبت به متون از دیدگاه‌های ذوقی و شخص محورانه تغییر و تحول پیدا کرده و از نیمه دوم قرن بیستم بیشتر دیدگاه‌ها از طریق تلاش‌های دوسوسور و مخصوصاً میخائیل یاکوبسون شکوفا شده و روی به زبان آورده است یکی از این نظریات زبانی «نظریه جهان‌های

متن»^۱ است که نظریه‌ای شناختی به شمار می‌آید و به عنوان یکی از رویکردهای شعر شناسی شناختی یا بوطیقای شناختی مطرح می‌شود. این نظریه به کاربرد زبان شناسی شناختی در متون ادبی می‌پردازد، و در دل بوطیقای شناختی که از سوی پل ورث در فاصله سال‌های ۱۹۸۰ تا ۱۹۹۰ مطرح شد، ولی با مرگ ناپهنگام ورث در سال ۱۹۹۵ این امر ناتمام ماند، با این حال در سال ۱۹۹۹ کار او توسط شورت در کتابی با عنوان «جهان‌های متن: بازنمودهای فضای

مفهومی در گفتمان»^۲ تکمیل و منتشر شد، بعدها این نظریه توسط پیتر استاک‌ول (۲۰۰۲) و انتونیو بارسلونا، بسط و گسترش یافت و جوانا گاوینز (۲۰۰۷) نیز به معرفی و تکمیل این نظریه پرداخت.

این نظریه گفتمانی تنها به تحلیل کل متن محدود نمی‌شود، بلکه به بررسی بافت‌های پیرامونی که در تولید و تفسیر متن تأثیرگذارند نیز می‌پردازد. فرض اصلی در انگاره جهان‌های متن مبنی

این است که انسان، گفتمان را از طریق باز نمایی‌هایی ذهنی پردازش و درک می‌کند و برای اساس انسان‌ها وقتی با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند صحنه، فضا و جهان را در ذهن خود به تصویر می‌کشند. این نظریه در یک چهارچوب گفتمانی هم به چگونگی ساخته شدن و تولید یک متن توجه دارد و هم به چگونگی تأثیر مفاد و محتوای پیرامون آن متن بر تولید و پذیرش آن می‌پردازد. به نظر استاک‌ول «جهان متن» «یک رویداد زبانی شامل حداقل دو مشارک است و همچنین شامل بازنمایی‌ای است که بافتار را برای ترکیب متن و بافت فراهم می‌کند» (Stockwell, 2002: 157).

ضرورت و اهمیت این رویکرد به این مسئله برمی‌گردد که نظریه‌های نقد ادبی هرکدام به یک جنبه از جنبه‌های متن می‌پردازد، مثلاً نقد سنتی به مؤلف متن و نظریه‌های مدرنیزم به متن و نظریه‌های پست مدرن به خواننده و دریافت کننده متن می‌پردازند و به دلیل این محدودیت‌ها قادر به ارتباط جهان متن ادبی به جهان خواننده و بررسی همه جنبه‌های داستانی نیست، بدین منظور نیاز به نظریه‌ای است که به همه ابعاد متن بپردازد و هم از طریق زبان شناسی متن و خلاقیت

ادبی بتواند وارد فضای متن شود که «نظریه جهان‌های متن» در «بوطیقای شناختی»^۴ این

1. Text Worlds Theory.

2. Text Worlds: Representing Conceptual space in Discourse.

3. mental representation

4. cognitive poetics

امکان را فراهم می‌کند و برخی از جنبه‌های پنهان متن را آشکار می‌کند. مهم‌ترین هدف بوطیقای شناختی این است که روشی برای تحلیل تأثیری که متن بر مخاطب می‌گذارد، ارائه می‌دهد و الگویی نظری برای خوانش متن به دور از هرگونه تفسیرهای شخصی است.

این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی با رویکرد زبان‌شناسی‌شناختی و با نظریه جهان‌های متن پل ورث (Werth, p) به تبیین قصیده «الخیول» امل دنقل در چارچوب این نظریه می‌پردازد. به باور ورث (۱۹۹۹) متن، رویدادی پویا محسوب می‌شود که نویسنده و خواننده در آن فعالانه به مذاکره مشغول‌اند، مذاکره‌ای که ماهیت و نتیجه گفتمان در حال گسترش را نشان می‌دهد. (Werth, 1999: 77)

نظریه «جهان‌های متن» به عنوان یکی از رویکردهای سبک‌شناسی شناختی، به کشف آنچه پدیدآورندگان و تولیدکنندگان متون ادبی با زبان انجام می‌دهند و همچنین درک خوانندگان از متون ادبی می‌پردازد. این نظریه با ساختار سلسله‌مراتبی سه‌لایه‌ای خود معتقد است که هر گفتمان شامل یک «جهان گفتمان» است که عمل ارتباط در آن صورت می‌گیرد، یک «جهان متن» که در آن به بازنمایی ذهنی مشارکان پرداخته می‌شود، و لایه سوم به نام «جهان‌های زیرشمول» که مفاهیم و اندیشه‌های حاکم بر متن را در سایه سه جهان زیرشمول اشاره‌ای، نگرشی و معرفتی بررسی می‌کند. بر این اساس، جستار حاضر تلاش می‌کند نظریه «جهان‌های متن» را در شعر «الخیول» اثر امل دنقل بررسی کند و به سؤالات زیر پاسخ دهد:

۱. عوامل مؤثر در لایه جهان گفتمان این شعر کدامند؟
۲. در لایه جهان متن، عناصر جهان ساز و گزاره‌های نقش گستر چگونه بروز و ظهور یافته‌اند؟
۳. در لایه جهان‌های زیر شمول کدام جهان زیر شمول بسامد بیشتری دارد؟ و چرا؟

۱-۱. پیشینه پژوهش

پیشینه مطالعات نظریه جهان‌های متن در غرب: پل ورث در دهه ۸۰ و ۹۰ میلادی «نظریه جهان‌های متن» مطرح کرد و سپس با کوشش شورت منتشر شد؛ ورث با تلفیق زبان‌شناسی متن و زبان‌شناسی شناختی فرایندی را به کمال رساند که قبلاً در آثاری مانند مقدمه‌ای بر زبان‌شناسی متن بوگراند و درسler (Beaugrande & Dressler, 1981) و آثار ون دایک (Van Dijk) و کینچ (Kintsch) و دیگران وجود داشت.

افرادی چون پیتتر استاکول (Stockwell, 2002) در کتاب «درآمدی بر بوطیقای شناختی»^۱ به بررسی ابعاد جهان‌های متن پرداخته و جونا گاوینز (Gavins, 2007) در کتابی با عنوان «مقدمه‌ای بر نظریه جهان‌های متن»^۲ به بسط و گسترش عناصر جهان متن و پاره‌ای از تغییرات و اضافه کردن اصطلاحات نظیر جهان‌های وجهی^۳ و مبدل دهنده‌های جهان‌ها^۴ پرداخته و برخی

1. cognitive poetic: an introduction
 2. Text World Theory: An Introduction
 3. modal world
 4. world switch

متون ادبی را با این رویکرد مورد تحلیل قرار داده است. در پژوهشی دیگر با عنوان «ساختن جهان های نوایی (طنینی): کاربرد جهان‌های متن در داستان تسلی ناپذیر^۱» از سارا وایتلی (Whitely, 2012) با استفاده از نظریه توجه-نوا ساخت داستان تسلی ناپذیر را با در نظر گرفتن عناصر جهان ساز و نقش گستر متن در بستر دیدگاه بوطیقای شناختی بررسی کرده است. نظریه ورث در ایران در ترجمه کتابهای «استعاره و مجاز با رویکردی شناختی» اثر آنتونیو بارسلونا (Barcelona, 2011) و بوطیقای شناختی پیتر استاکول معرفی شده است. این کتاب استاکول ابتدا در سال ۱۳۹۳ توسط محمدرضا گلشنی با عنوان «بوطیقای شناختی» و سپس در همان سال توسط خانم لیلا صادقی با عنوان «درآمدی بر شعر شناسی شناختی» ترجمه شد، ولی -متأسفانه- متن اصلی کتاب پل ورث هنوز ترجمه نشده است و از میان مقالات مختلف فارسی می‌توان به این مقالات اشاره کرد:

صادقی اصفهانی در مقاله «بررسی عناصر جهان متن براساس رویکرد بوطیقای شناختی در یوزپلنگانی که با من دویده‌اند اثر بیژن نجدی» (۱۳۸۹) به لایه‌های مختلف جهان‌های متن پرداخته و نتیجه گرفته که جهان‌های زیر شمول، مشخصه اصلی آثار نجدی است. گلفام و همکاران در مقاله «کاربرد «نظریه جهان متن» در شناسایی عناصر سازنده متن روایی داستان شازده احتجاب؛ برمبنای رویکرد شعرشناسی شناختی» (۱۳۹۳) به کاربرست مولفه-های جهان های متن به دور از هرگونه تفسیرهای شخصی پرداخته و سه مؤلفه جهان متن و جهان گفتمان و جهان زیر شمول را در این داستان مورد بررسی قرار داده‌اند. افراشی در مقاله «تحلیل داستان در نظریه جهان‌های متن: مطالعه موردی وداع اثر جلال آل احمد» (۱۳۹۵) به تحلیل داستان مذکور پرداخته و به این نتیجه رسیده که جهان‌های زیر شمول معرفتی لایه‌های معنای عمیق‌تری در بردارند و به وسیله نشانه‌های متنی مشخصی قابل دستیابی‌اند.

طلایی و عباسی در مقاله «نظریه جهان متن درروایت بیهقی» (۱۳۹۹) به بررسی جهان های متن در روایت‌های تاریخ بیهقی در بستر رویکرد بوطیقای شناختی پرداخته و جهان‌های خردی که باعث ایجاد جهان متن کلان اصلی شده را نشان داده است.

لطیف نژاد رودسری در مقاله «تأثیر جهان اشاری در تشخیص جهان معرفتی شعر «دوری و...» اثر باباچاهی بر پایه نظریه بوطیقای شناختی جهان‌های متن پل ورث» (۱۴۰۱) به سیر زمانی در جهان اشاری از جهان‌های زیر شمول پرداخته تا به جهان‌های نگرشی و معرفتی شاعر پی ببرد.

حیدری و همکاران در مقاله «کاربست انگاره جهان‌های متن در اشعار شیرکو بیگس: رویکرد شعر شناسی شناختی» (۱۴۰۲) به لایه‌های مختلف شعر شیرکو بیگس با توجه به نظریه جهان-های متن پرداخته و علت اصلی روی آوری به اشعار وی بسامد بالای جهان‌های زیر شمول و یکی شدن جهان گفتمان و جهان متن است.

آرزو چالسری و همکاران در مقاله «استعاره مفهومی در خوانش اگزستانسیالیستی مفاهیم آزادی و مرگ در اشعار خلیل حاوی» بر این باورند که برای بیان افکار انتزاعی می توان از استعاره مفهومی سود جست.

الهه ستاری و حسین شمس آبادی در مقاله «بررسی کارکردگرایانه جهان‌های زیرشمول در شعر ودیع سعاد بر پایه تئوری پُل ورث (مورد کاوی «محاولة وصل صفتین بصوت») به این نتیجه رسیده اند که با استفاده از جهان‌های زیر شمول، اعتقادات و باورهای خود و صداهاى خاموش و در حاشیه را برجسته کرده است.

عثمان الخولی در مقاله «أيقونة الخيول فى شعر امل دنقل» (۲۰۱۳) به تحلیل شکل و نماد اسب پرداخته و تحولات و تغییرات معنایی آن را در بخش‌های مختلف مورد بررسی قرار داده است. او به این نتیجه رسیده که این نماد سرشار از بینامتنیت تاریخی و دینی است

عیوش نعیمه در مقاله «تجلیات الانسجام النصی فی المتن الشعری العربی قصیده «الخیول» لأمل دنقل أنموذجاً» (۲۰۲۱) این مقاله از منظر زبان‌شناسی به بررسی متن پرداخته و انواع ساز و کارهای انسجام و پیوستگی را تحلیل می‌کند. با بررسی این مقالات، می‌توان به این نتیجه رسید که در ایران هم در زمینه شعر و هم در زمینه داستان، پژوهش‌هایی صورت گرفته است. اما متأسفانه، در ادبیات عربی، نه در ایران و نه در کشورهای عربی، پژوهشی در زمینه «بوطیقای شناختی» و همچنین در زمینه شعرى بر روی قصیده «الخیول» انجام نشده است. امید است که این پژوهش راه را برای دیگر پژوهش‌ها هموار کند.

۲. مبانی نظری پژوهش

این رویکرد، حوزه‌ای نوین در چارچوب مطالعات شناختی و ارتباط آن با ادبیات به شمار می‌رود که هم بر متن و هم بر ذهن احاطه دارد. این نظریه برخلاف دیگر رویکردهای مدرنیسم و پست‌مدرنیسم که یا به متن یا به نویسنده به‌طور جداگانه می‌پردازند، «نظریه جهان‌های متن» را به عنوان یک رویداد زبانی معرفی می‌کند که با قرار دادن خواننده و نویسنده در کنار هم به عنوان دو مشارک اصلی گفتمان و بسط فضای ذهنی آنان، در پی دستیابی به جهان‌های متن و جهان‌های امکان از طریق بازنمایی ذهنی مشارکان این گفتمان است (افراشی، ۱۳۹۵: ۱۸). این نظریه از حیث واکاوی عناصر سازنده متن، ابزارهای تحلیلی ضروری و مناسبی را برای مطالعه نظام‌مند رمان، متون داستانی و شعر فراهم می‌آورد. نظریه جهان‌های متن به ترتیب از سه لایه مفهومی جهان گفتمان، جهان متن و جهان‌های زیر شمول تشکیل شده است که در زیر به اختصار به این لایه‌ها می‌پردازیم:

۲-۱. جهان گفتمان

این لایه به عنوان اولین لایه این نظریه، «شامل مشارکان گفتمان (نویسنده و خواننده) با تمامی دانش‌های شخصی، زیستی و فرهنگی است تا ساخت فضاهای مفهومی را با استفاده از جزئیات متنی و دانش پس زمینه به مذاکره بگذارند» (Giovannelli, 2013: 218) به دلیل گستردگی این

دایره، ورت محدودیت متن مداری^۱ را برای فرایند پردازش در نظر می‌گیرد؛ به عبارت دیگر، «متن تنها از اطلاعات و دانشی کمک می‌گیرد که به دریافت گفتمان مورد نظر کمک کند. جهان گفتمان با موقعیت آنی سروکار دارد یعنی از همان ابتدا و لحظه برقراری ارتباط است» (Gavins, 2007: 9 / Stockwell, 2002: 160). این لایه در واقع بافت بلا فصل و یا بافت موقعیتی را شکل می‌دهد؛ عوامل جهان گفتمان عبارتند از «ادراک‌هایی از موقعیت آنی و باورها و دانش‌ها، خاطرات، امیدها، رؤیاهای، قصد و تحلیل مشارکان گفتمان» (Stockwell: 160 نقل در رفایی قدیمی مشهد و غلامحسین زاده، ۱۳۹۹: ۳۹۳؛ صادقی اصفهانی، ۱۳۸۹: ۱۱۹).

۲-۲. جهان متن

از طریق تعامل مشارکان متن با زبان، جهان متن شکل می‌گیرد. جهان متن متشکل از فضای مفهومی خلق شده توسط مشارکان گفتمان و شکل‌گیری متن براساس ساخت‌های ذهنی به وسیله عناصر جهان ساز^۲ و گزاره‌های نقش گستر^۳ است. «زمان، مکان، شخصیت‌ها و اشیاء عناصر جهان ساز را تشکیل می‌دهند و گزاره‌های نقش گستر، روند پیشبرد روایت و داستان را با بازنمایی کنش‌ها، رویدادها و... تسریع می‌بخشند» (Stockwell, 2002: 160 / Werth, 1999: 190 نقل در لطیف نژاد رودسری، ۱۴۰۱: ۲۶۷). دو مؤلفه اصلی که جهان متن را شکل می‌دهند عبارتند از عناصر جهان ساز^۴ و گزاره‌های نقش گستر^۵ است؛ عناصر جهان ساز لازمه تشکیل پس زمینه و در مقابل رخدادهای پیش زمینه هستند و هدف آن‌ها تشخیص و تمایز مرزهای زمانی و مکانی است. «گزاره‌های نقش گستر، ایستایی را از متن دور می‌کند و باعث حرکت روایت می‌شوند. این گزاره‌ها شامل فعل‌هایی هستند که شخصیت‌ها را در مقابل یکدیگر و در برابر اشیای پیرامونشان در صحنه‌ای توصیف کرده و یا بحثی را مطرح می‌کنند. در نتیجه این گزاره‌ها باعث شکل‌گیری حالت‌ها، کنش‌ها، رویدادها، و فرایندها و همچنین هر استدلال و سند مرتبط با اشیاء و شخصیت‌ها در جهان متن می‌شوند» (Gavins, 2007: 132).

جدول ۱. عناصر جهان ساز

در دو جدول زیر، مؤلفه‌های جهان متن که عبارتند از عناصر جهان ساز و گزاره‌های نقش گستر نمایش داده می‌شود:

عناصر جهان ساز	
زمان	زمان صرفی فعل، نظام وجهی فعل‌ها، قیده‌های زمانی، بندهای قیدی
مکان	قیده‌های مکانی، بندهای مکانی، گروه‌های اسمی مکانی خاص
شخصیت‌ها	گروه‌های اسمی (اسامی خاص)، ضمیرها
اشیاء	گروه‌های اسمی (اسامی خاص)، ضمیرها

1. text-divineness
2. world building elements
3. function advancing propositions
4. world-building components.
5. Function - advancing prepositions.

در تعریف جهان متن گفته شده «مفهوم سازی و درک بازنمایی‌های ذهنی انسان از موقعیت‌های تجربه شده از طریق طرح‌واره‌ها و چگونگی شکل‌گیری و به کارگیری این مفهوم سازی‌ها، جهان متن نامیده می‌شود» (همان: ۱۸) اما عناصر جهان ساز عبارتند از زمان، مکان، شخصیت‌ها و اشیاء. گاوینز عناصر جهان ساز را چنین تعریف می‌کند: «ما در ارتباطات روزمره خود به طور مرتب طیف وسیعی از اصطلاحاتی را می‌سازیم که اصول بدنمندی ادراکی ما را بیان می‌کنند و ما را قادر می‌سازند تا تجربیاتمان از جهان را با دیگران در میان بگذاریم. این اصطلاحات ساختمان اساسی بازنمایی ذهنی ما را از گفتمان شکل می‌دهند در اصطلاح نظریه جهان متن این‌ها به عنوان عناصر جهان ساز شناخته می‌شوند» (همان: ۳۶).

جدول ۲. گزاره‌های نقش گستر یا گزاره‌های پیش برنده نقش

نوع متن	نوع اسناد	کارکرد	کارگفت
روایی	کنشی	پیرنگ‌گستر	گزارش، برشمردن
توصیفی	-	-	-
صحنه	حالت	صحنه‌گستر	توصیف صحنه
شخص	حالت، وصفی	شخص‌گستر	توصیف شخصیت
روال عادی	عادتی	عادت‌گستر	توصیف عادت
گفتمانی	ربطی	موضوع‌گستر	فرض، نتیجه
دستوری	امری	هدف‌گستر	درخواست، فرمان

همچنانکه مشاهده می‌شود، عناصر جهان ساز باعث ایجاد پس‌زمینه یا صحنه جهان گفتمان می‌شوند که در تقابل با گزاره‌های نقش گستر قرار دارند و این گزاره‌ها پیش‌زمینه محسوب می‌شوند.

۲-۳. جهان‌های زیر شمول

لایه سوم نظریه جهان‌های متن را جهان‌های زیر شمول یا جهان‌های فرعی تشکیل می‌دهند. در این لایه، مفاهیم و اندیشه‌های حاکم بر متن در سایه نوع جهان گفتمان و نوع جهان زیر شمول شکل می‌گیرند؛ باورها و دیدگاه‌های شخصیت‌ها در جهان زیر شمول ایجاد می‌شوند و به طور کلی به سه دسته تقسیم می‌شوند:

۲-۳-۱. جهان زیر شمول عبارات اشاری^۱

چهار عنصر زمان، مکان، شخصیت و شیء، نوع جهان زیر شمول اشاره‌ای را تعیین می‌کند. «بازگشت به عقب، حرکت به جلو و یا هرنوع حرکتی از موقعیت فعلی در هر یک از عناصر مذکور و یا همه آنها، یک جهان زیر شمول اشاره‌ای درونه گیر شده است» (استاک‌ول، ۱۴۰۲: ۲۴۹/Stockwell, 2002: 163).

۲-۳-۲. جهان زیر شمول نگرشی^۲

در این جهان سه ناحیه فعالیت مفهومی به نام‌های جهان‌های آرزو^۱ و جهان‌های باور^۲ و جهان‌های هدف^۳ قرار دارند. جهان‌های آرزو: گزاره‌های آرزو کردن، امیدواربودن، خواب دیدن و

1. Deictic Sub World

2. Attitudinal Sub World

خواستن به عنوان عناصر جهان ساز در این جهان عمل می‌کنند. این گزاره‌ها و عبارات کلامی مشابه، وظیفه رمزگذاری آرزوها، امیدها و رؤیایها را در جهان آروز برعهده دارن، Stockwel, 2002:164 نقل در طلایی و عباسی، ۱۴۰۰: ۲۸ / صادقی اصفهانی، ۱۳۸۹: ۱۳۵).

«جهان‌های باور: به واسطه گزاره‌هایی مانند باور کردن، دانستن و فکر کردن معرفی می‌شوند که این‌ها باور شخصیت را نشان می‌دهند» (استاکول، ۱۴۰۲: ۲۴۹-۲۵۰).

جهان‌های هدف (نیت): به قصد مشارکان یا شخصیت‌ها، بدون در نظر گرفتن اینکه کنشی انجام می‌شود یا نه می‌پردازد، و گزاره‌ها و مصداق‌های آن عبارتند از: وعده دادن، تهدید کردن، دستور دادن، سفارش کردن و درخواست کردن (Werth, 1999:227 / Stockwell, 2002:164 نقل در گلفام، ۱۳۹۳: ۱۹۹-۲۰۰ / حیدری و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۳۷).

۳-۲. جهان زیر شمول معرفتی^۴ (معرفت شناختی)

سومین لایه جهان زیر شمول، جهان زیر شمول معرفتی است که در آن جهان متن قادر به بازنمایی بعد احتمال و امکان خواهد بود. «جهان‌های فرضی از سوی مشارکان یا شخصیت‌ها و با بکارگیری گزاره‌هایی مانند شاید، خواهد و باید و همچنین ساخت‌های شرطی «اگر...پس» انجام گیرد» (Stockwell, 2002:164 / Werth, 1999:239 / استاکول، ۱۴۰۰: ۲۳۷-۲۳۸).

۳. پردازش تحلیلی موضوع

۱-۳. جهان گفتمان

اولین لایه جهان‌های متن، جهان گفتمان است که به معنای یک رویداد زبانی است و شامل حداقل دو شرکت‌کننده می‌باشد. منظور از شرکت کنندگان^۵ جهان متن، کنشگرها و کنش پذیرهایی هستند که وصف می‌شوند، اسناد پذیرند و با یکدیگر سخن می‌گویند. مصداق مشارکان گفتمانی را می‌توان: دو نفر در حال گفتگو (شخصیت‌های درون متن)، نویسنده نامه و دریافت کنندگان آن یا مؤلف و خواننده دانست. جهان گفتمان شامل بافت موقعیتی (محیطی) است که متن را فراگرفته است، زیرا خواننده، متن را با استفاده از موقعیتی که در آن رخ می‌دهد، دریافت می‌کند (Werth, 1999: 209-180). برای دستیابی و تحلیل جهان گفتمان در نظریه جهان‌های متن باید به دو عنصر اصلی یعنی مشارکان گفتمان و عوامل موثر بر گفتمان بپردازیم (استاکول، ۱۴۰۰: ۲۳۱؛ استاکول، ۱۴۰۲: ۲۴۳).

ورت ساختار این دانش متن مدار را به تبع فیلمور^۶ (۱۹۸۵ و ۱۹۸۲) قالب‌های معنایی می‌داند. دانش زبانی، تجربی و فرهنگی به شیوه‌ای ساختمان‌د و منسجم در قالب‌های مفهومی ذخیره می‌شود. «قالب‌های معنایی امکان بازیابی سریع اطلاعات را فراهم می‌آورند»^(۱) (افراشی، ۱۳۹۵ ب: ۲۳).

1. want worlds
2. believe worlds
3. intend worlds
4. Epistemic Sub World
5. Participant.
6. C. Fillmore.

می‌توان این لایه را در قالب زمینه گفتمان (field of discourse) بحث کرد که اشاره دارد به آنچه در حال رخ دادن است، یعنی طبیعت عمل اجتماعی که به وقوع می‌پیوندد. فحوا یا عاملان گفتمان (tenor of discourse) که اشاره دارد به شخص یا اشخاصی که در حال ایفای نقش هستند و شیوه گفتمان (mode of discourse) اشاره دارد به این که زبان چه نقشی ایفا می‌کند^(۲) (ر.ک: هالیدی و حسن، ۱۴۰۰: ۵۲-۵۵).

أمل دنقل (۱۹۴۰-۱۹۸۳) معروف به «امیر شعرای انکار» یکی از بزرگترین شاعر مصر بود که طول عمر زیادی نداشت و با بیماری سرطان چند سال جنگید و متأسفانه در عنفوان جوانی فوت کرد. دیوان کامل اشعار أمل دنقل توسط کتابخانه مدبولی، در چاپ سوم خود در سال ۱۹۸۷ منتشر شد. قصیده «الخیول» نیز جزو مجموعه اشعار دیوان «الغرفة رقم ۸» است. این دیوان قصایدی چون «الورقة الأخيرة الجنوبية، ضد من، زهور، السریر، لعبة النهاية، ديسمبر، الطيور، الخيول، مقابلة مع ابن نوح، خطاب غير تاريخي على قبر صلاح الدين، بكائية لصقر قریش، قالت امرأة في المدينة، وإلى محمود حسن اسماعيل في ذكراه» را در بر می‌گیرد.

در واقع، این دیوان شامل مجموعه اشعاری است که أمل دنقل در طول چهار سالی که با این بیماری دست به گریبان بود، سروده است. این اشعار از اوایل سپتامبر ۱۹۷۹ تا پایان می ۱۹۸۳، یعنی ماه فوت أمل دنقل نوشته شده‌اند. عنوان این دیوان متأسفانه با مسما است و «اشعار اتاق ۸» به اتفاقی اشاره دارد که وی به مدت یک سال و نیم در آن، در طبقه هفتم «کانون ملی سرطان» از فوریه ۱۹۸۲ تا ساعت ۴ صبح روز شنبه ۲۱ می ۱۹۸۳ با این بیماری جنگید (دنقل، ۱۹۸۷: ۴۰۳).

این قصیده به اصرار سلیمان فیاض و سامی خشبه در شماره اول مجله ابداع که ارگان هیئت عمومی نویسندگان بود، منتشر شد و به قول عبلة الروینی، همسر دنقل، از سخت‌ترین قصائدی بود که دنقل برای ساختار هندسی آن بسیار زحمت کشید. ایشان این قصیده را در دسامبر ۱۹۸۱ سرود و در ژانویه سال ۱۹۸۳ تمام کرد (الروینی، ۱۹۹۲: ۱۳۰). پژوهشگران به دلیل آنکه این قصیده بیانگر دیدگاه أمل دنقل نسبت به هستی و کشمکش‌های آن است، از آن استقبال زیادی کرده‌اند.

این قصیده در این دیوان در صفحات ۳۸۷ تا ۳۹۲ قرار دارد و در سه بخش (اپیزود) به روایت اسب در مراحل و زمانه‌های مختلف می‌پردازد؛ اسب که عنوان قصیده است حامل ابعاد بینامتنی تاریخی، دینی و عربی زیادی می‌باشد و با بیان رمز گونه اسب به این میراث عربی - اسلامی که این حیوان را در برگرفته، و خیر وبرکتی که این حیوان دارد، پرداخته^(۳) و در بخش اول به روایت خیر، برکت و فتوحاتی که در سایه این حیوان برای مسلمین به دست آمده پرداخته شده: «الفتوحات - فی الارض - مكتوبة بدماء الخيول / وحدود الممالك / رسمتها السناكب / والركابان: میزان عدل یمیل مع السیف / حیث یمیل» (دنقل، ۱۹۸۷: ۳۸۷). شایان ذکر است که دنقل هر بخش را به دو قسمت تقسیم می‌کند و قسمت دوم هر بخش را با سه ستاره جدا می‌سازد. سپس در همین بخش با بیان تمسخر آمیز - به اسبی که خداوند در قرآن بدان قسم خورده و رسول الله (ص) آن را خیر و برکت دانسته - از آن صحبت کرده و آن را به لاک پشت و اسب چوبی یا

پلاستیکی که کودکان با آن بازی می‌کنند و یا مجسمه‌ای در گوشه‌ای از موزه افتاده، تشبیه کرده و با آوردن آیاتی از سوره العادیات، بینامتنیتی مخالف و متناقض با آیه قرآن ارائه داده و به نوعی با بیان این بینامتنیت جایگاه دینی و میراثی اسب را با جایگاه امروزی آن به چالش می‌کشد: «أركضى أو قفى الآن... أيتها الخيل: لست المغيرات صباحاً / ولا العاديات - كما قيل - صباحاً/ ولا خضرة فى طريقك تمحى/ ولا طفل أضحى..إذا ما مررت به يتنحى/ وها هى كوكبة الحرس الملكى.../ تجاهد أن تبعث الروح فى جسد الذكريات/ بدق الطبول» (همان: ۳۸۷-۳۸۸).

در بخش دوم به زمانه آزادی اسب‌ها که در دشت‌ها می‌دویدند و قبل از اینکه رام انسان‌ها شوند، پرداخته و آنها را با انسان برابر می‌داند: «كانت الخيل - فى البدء - كالناس/ برية تتراکض عبر السهول/ كانت الخيل كالناس فى البدء/ تمتلك الشمس والعشب/ والملکوت الظلیل» (همان: ۳۸۹). سپس به مانند بخش اول دوباره گریزی به حال حاضر می‌زند و می‌گوید که تفاوتی ندارد بدود یا ندود چون پا در راهی گذاشته که راه اشتباهی است: «أركضى ..أو قفى/ زمن يتقاطع/ واخترت أن تذهبى فى الطريق الذى يتراجع/ تنحدر الشمس/ ينحدر الأمس... کل درب يقودک من مستحيل إلى مستحيل!» (همان: ۳۹۰).

در بخش سوم، به اسب پرداخته به عنوان حیوانی که انسان از آن سواری گرفته، و بر همین اساس انسان‌ها را به دو دسته سواره و پیاده تقسیم کرده: «الخیولُ بساطُ على الريح../ سار - على متنه - الناسُ للناس عبر المكان/ و الخیولُ جدارٌ به انقسام/ الناس صنفین:/ صاروا مشاة.. وركبان» (همان: ۳۹۱). سپس مانند دو بخش قبلی با نوعی تمسخر اسب را مورد خطاب قرار می‌دهد و می‌گوید چه چیزی بجز عرق خستگی برای باقیمانده و تو امروز فقط حیوانی هستی که در پای مجسمه ابی هول به زنان غربی سواری می‌دهی و به نوعی میراث عرب را زیر پای غربیان می‌بیند و سرزنش می‌کند: «ماذا تبقى لك الآن؛/ ماذا؟ / سوى عرق يتصبب من تعب... وفى المرأة الأجنبية تلوك تحت/ ظلال أبی الهول» (همان: ۳۹۲).

بنابراین، براساس ویژگی‌های بافت موقعیتی، زمینه گفتمان، یأس شاعر از زمان حال عرب‌ها و مقایسه آن با گذشته است که با استفاده از شعر نو و بحر متدارک (فاعل فاعلن) بررسی می‌شود؛ او با این چارچوب، در تلاش است تا گذشته‌ای درخشان را احیا کند، در حالی که به تمسخر آن در زمان حال می‌پردازد.

فحوا و مشارکان گفتمان: فحوای این قصیده با نوعی تمسخر و تناقض در پی بیان مرارت و مصیبت‌های مردم عرب زبان است که ناشی از سیاست‌های نادرست حاکمان آن زمان عرب بوده است. شاعر با خطاب قرار دادن اسب، به نوعی با حاکمان صحبت می‌کند. دنقل علاوه بر درد بیماری، بار درد شکست و ناملایمت‌های اصحاب سیاست را نیز به دوش می‌کشد

شیوه گفتمان: به زبان و اینکه چه نقشی ایفا می‌کند می‌پردازد؛ در اینجا زبان ساده و عامه‌فهم است، اما در تمام سه بخش قصیده، به نقشی که امروزه برای اسب تعریف شده، حمله می‌کند و با زبانی تند به سرزنش این نقش می‌پردازد. او در هر مرحله، خواننده را با لحن تند و انتقادی خطاب قرار می‌دهد. لازم به ذکر است که او بیشتر با سردمداران عرب سخن می‌گوید و نه با

مردم عادی. در سرتاسر این قصیده، نشانی از خوش‌بینی دیده نمی‌شود، زیرا زمانه‌ای که در آن زندگی می‌کند، زمانه‌ای برای خوش‌بینی نیست و این احساس در اشعار امل دنقل جایی ندارد.

۳-۲. جهان‌های متن

لایه مفهومی دیگر نظریه جهان‌های متن، لایه جهان متن است که همانم نظریه است؛ «جهان متن بازنمایی ذهنی است که گفتمان پایه و اساس آن است و شامل شخصیت‌ها و دیگر پدیده‌ها است» (Werth, ۱۹۹۹: ۷۷) جهان متن متشکل از فضای مفهومی خلق شده توسط مشارکان گفتمان و شکل‌گیری متن براساس ساخت‌های ذهنی به وسیله عناصر جهان ساز^۱ و گزاره‌های نقش گستر^۲ است. زمان، مکان، شخصیت‌ها و اشیاء عناصر جهان ساز را تشکیل می‌دهند و گزاره‌های نقش‌گستر روند پیشبرد روایت و داستان را با بازنمایی کنش‌ها، رویدادها و تسریع می‌بخشند (Stockwell, 2002: 160 / Werth, 1999: 190 نقل در لطیف نژاد رود سری، ۱۴۰۱: ۲۶۷).

۳-۲-۱. عناصر جهان ساز

در اینجا به عناصر جهان ساز و سپس گزاره‌های نقش‌گستر می‌پردازیم و از هر بخش نمونه‌هایی انتخاب و با استفاده از این عناصر به تحلیل شعر اقدام می‌کنیم.

عناصر جهان ساز بخش اول

«الفتوحات – فی الارض – مکتوبه بدماء الخیول / و حدود الممالک / رسمتها السناک / والركابان: میزان عدل یمیل مع السیف / حیث یمیل. * * * أركضی أو قفی الآن... أيتها الخیل! / لست المغیرات صباحاً / ولا العادیات - کما قیل - صبحاً / ولا خضرة فی طریقک تمحی / ولا طفل - أضحی إذا ما مررت به یتنحی / ... أركضی کالسلاحف / نحو زوايا المتاحف.. صیری تماثل من حجر فی المیادین / صیری أراجیح من خشب للصغار... صیری فوارس حلوی بموسمک النبوی، ... صیری رسوما.. ووشماً...» (دنقل، ۱۹۸۷: ۳۸۷-۳۸۸).

عناصر جهان ساز	
زمان	مکتوبه، رسمتها، أركضی، قفی، صیری، الآن، صباحاً، موسمک النبوی: بسامد زمان این افعال یا گذشته است یا امر.
مکان	فی الارض، الممالک، السناک، حیث، فی طریقک، زوايا المتاحف، فی المیادین.
شخصیت‌ها	الخیل، لست المغیرات، مررت به، أركضی، صیری.
اشیاء	الخیول، الركابان، میزان عدل، السیف، السلاحف، تماثل من حجر، أراجیح من خشب، فوارس حلوی، رسوما.. ووشماً.

بسامد زمان به عنوان یکی از عناصر جهان ساز از خلال زمان دستوری و نمود در نظام فعلی، قیدی و بندهای قیدی زمانی قابل باز یافت است. در این متن نشان می‌دهد یا گذشته است یا امر و این امر نیز نوعی تحسر و توجع بر گذشته است مانند: «أركضی أو قفی الآن... أيتها الخیل» به طوری که حرف ندا نیز برای تأکید بر این حسرت بر گذشته به کار فته است؛ زیرا با آوردن

1.world building elements

2.function advancing propositions

فعل‌های «دویدن یا ایستادن» شاعر می‌خواهد بر این نکته تأکید کند که امروز میراثی که اسب رمزو نماد آن بود از بین رفته است و جلال، ابهت، شکوه، خیر و برکت نیز از میان رفته‌اند. همچنین با آوردن دو فعال متضاد (ارکضی أو قفی) تغییر لحن داده و با آوردن سه ستاره قبل از این دو فعل، توقعات و انتظارات مخاطب را در هم می‌شکند و ابعاد جدیدی از غافلگیری مخاطب را به نمایش می‌گذارد؛ چراکه در بند اول این بخش تصویر عربی- اسلامی از اسب که با فتوحات همراه بوده و با انتظارات مخاطب همسو است در این بند، این غافلگیری را تقویت می‌کند و به اسب دلالتی جدید در سایه این دو فعل و افعال دیگر این بند می‌دهد (عثمان الخولی، ۲۰۱۳: ۶۶۳). شایان ذکر است که چهار بار از ادوات نفی با «لیس و لای شبیه به لیس» برای نفی نقش‌ها و کارکردهای قبلی اسب استفاده شده است. همچنین چهار بار از فعل ناقصه «صیری» بهر برداری شده که بر کارکردهای جدیدی اسب تأکید می‌کند. این کارکردهای جدید باعث جریحه‌دار شدن غرور ملی، عربی و اسلامی مخاطب مسلمان می‌شود و به همین دلیل از این ادوات و افعال استفاده شده است. شخصیت‌ها و اشیاء از خلال گروه‌های اسمی (شامل اسامی خاص) و ضمیرها قابل باز یافت هستند. در اینجا اسب (الخیل) هم به عنوان شخصیت و هم به عنوان اشیاء از خلال مجسمه رمز گذاری شده است. شایان ذکر است شخصیتی که در اینجا مورد خطاب قرار گرفته درست است که اسب است، ولی رمز انسان عربی است که نقشش در روزگار امروز تنها دنباله روی و حسرت بر گذشته درخشان است. شخصیت اصلی این بخش اسب است که هم به صورت شخصیت و هم به صورت شیء خودنمایی می‌کند و نوعی تشخیص در این قسمت هم در خطاب و هم در افعال به چشم می‌خورد. مکان این نماد که قبلاً سرزمین‌ها و کشورهای دیگر بود، اکنون به مجسمه‌ای در گوشه‌ای از موزه، یا اسبی چوبی، و یا به نقاشی و تاتویی بی ارزش تبدیل شده است.

بخش دوم

«کانت الخیل - فی البدء - کالناس / بریئه تتراکض عبر السهول / کانت الخیل کالناس

فی البدء... / تمتلک الشمس والعشب / والملكوت الظلیل. * * * ارکضی .. أو قفی / زمن يتقاطع / واخترت أن تذهبی فی الطريق الذی يتراجع / تنحدر الشمس / ينحدر الأمس... کل درب یقودک من مستحیل إلى مستحیل!» (همان: ۳۸۹-۳۹۰)

عناصر جهان ساز	
زمان	کانت تتراکض، کانت تمتلک، زمن يتقاطع، يتراجع، ينحدر: بسامد زمان این افعال یا گذشته است یا مضارع(حال) .
مکان	السهول، فی الطريق، درب.
شخصیت‌ها	الخیل، الناس، تتراکض، ارکضی أو قفی.
اشیاء	الشمس والعشب، زمن، الذکریات.

زمان این بخش بین ماضی استمراری و حال در نوسان است و طبیعی است چراکه ماضی استمراری به زمان امروز رسیده است؛ زمانی که اسب‌ها در دشت‌ها آزاد و رها بودند و رام هیچ

سوار کاری نبودند و مانند انسانها بودند. در قسمت دوم این بخش، با استفاده از نوع تناقض بین دو فعل «أركضی» و «قفی»، شاعر می‌خواهد بگوید که ای اسب/ انسان عربی، پا در راهی اشتباه گذاشته‌اید و هر راهی که به راه دیگر می‌رفت، شما را به اشتباه انداخت و قابل بازگشت نبود. دیگر تفاوتی ندارد که بدوی یا توقف کنید؛ زیرا راه را اشتباه انتخاب کرده‌اید. زمانی که رام ابرقدرت‌ها شدید و خورشید و طبیعت خود را در اختیار آن‌ها قرار دادید، راه بازگشتی نیست.

شاعر می‌خواهد به بخش اول اشاره کند که فتوحات و بزرگی تنها با قدرت (اسب و شمشیر) به دست می‌آید، نه با رام شدن و سواری دادن. حقیقتاً مهندسی اشعار امل دنقل بسیار جذاب و تحلیل آن برای پژوهشگران - تا حدودی - با تقسیم بندی‌هایی که ارائه داده، آنرا آسان نموده است. امل دنقل با هم آوایی واژه‌هایی مانند خورشید، طبیعت، چمنزار و سایه ملکوتی نوعی جهان و فضای آزاد را ترسیم کرده و با برجسته کردن کلمه «آزادی» و آوردن عبارتهایی چون «رام فاتحان نشده، جسم آزادش رام مریبان نگشته، دهانش افسار نزده، روزی و خوراکش را بدون زحمت کسب کرده و به نعل‌هایش فلزی سنگین نزده»، نوعی همانندی بین انسان و اسب ایجاد کرده است. همچنین با استفاده از افعال مضارع همراه به لم جازمه مانند «لم یلن الجسد، لم یوطأ الظهر، لم یتمثل الفم و لم یکن الزاد و...» بر این نکته تاکید می‌کند که هر کدام از طرفین (انسان و اسب) در صلح و آزادی بودند و هیچ کدام از دیگری سوء استفاده نکردند.

زمان، فاعلیت اصلی این بخش را بازی می‌کند. با آوردن دوباره دو فعل متضاد «أركضی» و «قفی» در بند دوم این بخش، بر این نکته تأکید می‌شود که دویدن اسب نتیجه‌ای در پی ندارد، چرا که ضعیف شده و اکنون دویدن معادل ایستادن است. این معنای جدید را با دو فعل دیگر یعنی «یتراجع» و «الانحدار» مورد تأکید قرار می‌گیرد و بیان می‌کند که قهقرای امروز، که با غروب خورشید دیروز نیز همراه بوده سقوط (الانحدار) را به همراه خود می‌آورد. اشیائی مانند خاطرات نیز نتیجه‌ای جز سقوط ندارد و به جای شادی، نیش و گزش به همراه می‌آروند. بنابراین، جهان محو و نیستی در درون جهان اصلی این بند درونه گیری شده است.

بخش سوم

«الخیولُ بساطُ علی الريح..» سار - علی متنه - الناسُ للناس عبر المكان / و الخیولُ جدارٌ به انقسام / الناس صنفین: / صاروا مشاءً.. و رکبان. / والخیولُ التي انحدرت نحو هوةٍ نسیانها / حملت معها جیلَ فرسانها / ترکت خلفها: دمعۃ الندم الأبدی / وأشباح خیل / وأشباح فرسان... ماذا تبقى لك الآن؛ / ماذا؟ / سوی عرق يتصبب من تعبٍ... وفي المرأة الأجنبية تلوک تحت / ظلال أبي الهول» (همان: ۳۹۱-۳۹۲).

عناصر جهان ساز	
زمان	زمان این بخش گذشته و بسامد جملات آن اسمیه است
مکان	بساط، المتن، المكان، هوة، ظلال.
شخصیت‌ها	الناس، مشاء و رکبان، جیل فرسانها، أشباح خیل و أشباح فرسان، المرأة الأجنبية، ابي هول.
اشیاء	الخیول، بساط، دمعۃ، عرق، دنائیر من ذهب.

در این بخش، در آغاز از جملات اسمیه استفاده شده است تا به این نکته اشاره کند که انسان‌ها از طریق اسب‌ها به دو گروه غنی و فقیر تقسیم شدند. شاعر از طریق اسب می‌خواهد در ذهن خواننده عرب‌زبان - و احتمالاً غیر عرب‌زبان - تصویری مثبت که از این حیوان وجود دارد را محو کند و با دیدگاه خود همراه کند. این همان تصویری است که او دوست دارد اسب امروز داشته باشد، یعنی دوری از رمز و نماد دینی و اسلامی که قبلاً داشته است. سوار شدن خانمی بیگانه بر پشت نماد عربی در سایه مجسمه ابی هول به نوعی ریشخند به شرایط امروز عربی - اسلامی و قهقرای این تمدن را تداعی می‌کند و به قهقرا رفتن رمز آن را نشان می‌دهد. «طه وادی زمان قصیده را به سه زمان گذشته، حال و مطلق تقسیم کرده و منظور وی از زمان گذشته همان زمان فتوحات، خیر و برکت است که در قرآن و حدیث پیامبر آمده و زمان حال همان نقش و کارکرد امروزی اسب دلالت دارد که در گوشه‌ای از موزه افتاده یا اسب چوبی و پلاستیکی که کودکان سوار آن می‌شوند یا در این بخش که از آن که در میادین شرط بازی و تفریح برای جهانگردان در مقابل دینارهای طلایی که به جیب صاحبان اسبها می‌رود، یاد کرده و منظور از زمان مطلق، امور بدیهی است که شاعر ذکر می‌کند مانند «الخیول بساط علی الريح... سار علی - متنه - الناس للناس عبر المكان» و مردم را تشویق به گرفتن حق‌شان می‌کند» (سلیمان، ۲۰۰۷: ۱۸۷). در این قسمت در سطر آخر بر عنصر زمان «الوقت» تاکید دارد که قبلاً در دست شرقی‌ها و حالا در دست غربی‌هاست. همچنین با استفاده از فعل «صار» تغییر و تحولی دیگر را نیز ثبت می‌کند: «صارت الخيل ناساً تسير إلى هوة الصمت/ بينما الناس خيلٌ تسير إلى هوة الموت» و با آوردن مرگ در پایان قصیده فقدان هرگونه امید و آمالی را تاکید می‌کند و این کلمه مرگ با فضای و اتمسفر این بند قصیده همسویی دارد و در دل یک جهان درخشان سرشار از امید و آرزو، جهانی لبریز از سکوت و مرگ را دورنه گیری می‌کند و افق متن را با آوردن صنایع بلاغی پارادوکس، تکرار و بینامتنیت واضح و روشن می‌کند و خواننده با خوانش خود، متن را بازآفرینی می‌کند.

۲-۳. گزاره‌های نقش گستر

در این بخش از لایه جهان‌های متن به گزاره‌های نقش گستر (پیش برنده نقش) می‌پردازیم؛ این گزاره‌ها نقش مهمی در ایجاد پویایی جریان موجود در جهان متن ایفا می‌کنند و شامل حالات، کنش‌ها، رخدادها، فرایندها، و هرگونه اسنادی است که در رابطه با اجزا و شخصیت‌ها و غیره در درون جهان متن است (استاکول، ۱۴۰۰: ۲۳۲).

متن	نوع متن	نوع اسناد	کارکرد	کارگفت
(۱) الفتوحات - فی الارض - مکتوبه بدماء الخیول... حیث یمیل.	توصیفی	رویداد	پیرنگ گستر	گزارش توصیف اشخاص
أرکضی أو قفی الآن... أیتها الخیل... صیری رسوماً.. ووشماً...	دستوری	امری	هدف گستر	فرمان و دستور دادن
(۲) کانت الخیل - فی البدء	روایی / توصیفی	کنشی /	پیرنگ گستر /	گزارش و نقل و

ادب عربی سال ۱۷، شماره ۳، شماره پیاپی ۴۵، پاییز ۱۴۰۴					۸۰
تمتلك الشمس والعشب/ والملکوت الظلیل		وصفی	صحنه گستر	روایت/ توصیف صحنه	
ارکضی ..أو قفی/ زمن یتقاطع... کل درب یقودک من مستحیل إلى مستحیل!	دستوری/ گفتمانی(استدلالی)	امری ربطی	هدف گستر گزاره گستر	فرمان و دستور دادن پیش فرض قراردادن	
۳) الخیولُ بساطُ علی الریح.. سار – علی متنه- الناسُ للناس عبر المكان... ترکت خلفها: دمعهُ الندم الأبدی/ وأشباح خیل/ وأشباح فرسان	توصیفی/ روایی	کنشی/ وصفی	پیرنگ گستر/ صحنه گستر	گزارش و روایت/ توصیف صحنه	
ماذا تبقى لك الآن؟/ ماذا؟ / سوی عرق یتصببُ من تعب... وفي المرأة الأجنبية تعلوک تحت/ ظلال أبی الهیول..	گفتمانی	ربطی	گزاره گستر	نتیجه گیری کردن	

در بخش اول قصیده، بند اول آن نوع متن روایتی است که با هدف پیشبرد روایت و ساخت و گسترش پیرنگ از کارکرد پیرنگ گستر استفاده کرده است. اما در بند دوم همین بخش، متن حالتی دستوری و امری دارد و نوع اسناد آن نیز امری است که کارکرد هدفمندی دارد. هدف از این کارگفت، تحقیر نقش امروزی اسب است.

در بخش دوم، بند اول نوع متن روایی و توصیفی است و نوع اسناد، کنشی/ وصفی است که به منظور گزارش و توصیف صحنه با کارکرد توسعه و گسترش صحنه و پیرنگ عمل می کند. در بند دوم، به مانند بخش نخست، نوع متن دستوری با صیغه گفتمان و کارکرد گسترش گزاره و هدف است که با کارگفت امر و فرض همراه است.

در بخش سوم نیز، مانند دو بخش قبلی، متن توصیفی روایی است و بند دوم در اینجا گفتمانی است تا بحث و استدلال خود را پیش ببرد و از آن نتیجه گیری کند. این موضوع بیانگر آن است که در هر بخش، یک بند در کنار بند اصلی آمده و به عبارتی بهتر، یک جهان متن کلان در این قصیده وجود دارد که جهان متن خرد درون آن درونه گیری شده و با امر و دستور همراه است. این موضوع باعث از بین رفتن تمایز میان جهان های خرد و کلان متن می شود و در مجموع یک جهان متن اصلی را ارائه می دهد.

۳-۳. جهان های زیر شمول

لایة سوم نظریة جهان های متن را جهان های زیر شمول یا جهان های فرعی تشکیل می دهد. ساخت یک جهان متن و پویایی و حرکت آن به سمت جلو در گرو گزاره های نقش گستر و عناصر جهان ساز است، اما مفاهیم و اندیشه های حاکم بر متن در سایة نوع جهان گفتمان و

جهان‌های زیر شمول شکل می‌گیرد و خود این جهان‌های زیر شمول به سه دسته اشاره‌ای، نگرشی و معرفتی تقسیم می‌گردد.

۳-۳-۱. جهان‌های زیر شمول اشاره‌ای: این جهان زیر شمول شامل بازگشت‌ها و جهش‌های زمانی و نیز نقل قول‌های مستقیم - در برابر نقل قول غیر مستقیم- است (وهابیان و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۴۹).

۳-۳-۲. جهان‌های زیر شمول نگرشی: «در این جهان سه ناحیه فعالیت مفهومی به نام‌های جهان‌های آرزو و جهان‌های باور و جهان‌ها هدف(نیت) قرار دارند» (علی نوری و همکاران، ۱۴۰۲: ۴۳).

۳-۳-۳. جهان‌های زیر شمول معرفتی (معرفت شناختی): سومین لایه جهان زیر شمول، جهان زیر شمول معرفتی است که جهان متن قادر به بازنمایی بعد احتمال و امکان خواهد بود، و با بکارگیری گزاره‌هایی مانند شاید، خواهد و باید و همچنین ساخت‌های شرطی «اگر...پس» انجام گیرد(استاک‌ول، ۱۴۰۲: ۲۵۰). به دلیل ساخت متفاوت زبان و نحو عربی می‌توان مجموعه نماگرهای مانند: «ربما، کأنّ، مثل، شبه، ظن، یمكن..واللهم إلاّ» را جزو جهان‌های زیر شمول معرفتی قرار داد

«الفتوحات - فی الارض - مکتوبه بدماء الخیول / وحدود الممالک / رسمتها السناک / والركبان :

میزان عدل یمیل مع السیف / حیث یمیل» (دنقل، ۱۹۸۷: ۳۸۷)

نوع متن	جهان‌های زیر شمول اشاره-ای	جهان‌های زیر شمول نگرشی	جهان‌های زیر شمول معرفتی
توصیفی	اشاره به زمان گذشته با ضمیر سوم شخص .	جهان باورها	مشاهده نشد. جهان فرضی معرفت شناختی استعاره: «تغییر حرکت است»

از مهم‌ترین امکانات زبانی در تغییر بافتار، اشاره گری است (deictic). گوینده با بکارگیری اسامی اشاره «اینجا/ آنجا، من / تو، اکنون / آن‌زمان» می‌تواند در ترسیم موقعیت زمانی، مکانی و همچنین القای عاملیت خود یا دیگری توفیق یابد، همچنین کاربرد این مقولات تصور ما را از فضای گفتمانی شکل می‌دهد. مخاطب نیز با سنجش موقعیت خود نسبت به موقعیت ترسیم شده، به ادراک ارجاع گوینده دست می‌یابد (یوسفیان کناری، قلی پور، ۱۳۹۵: ۲۴۷). جهان صفر روایت قصیده، ماضی ساده است که شاعر تجربه اسب را که میراث عربی - اسلامی است، بیان کرده است. به عبارت دیگر، جهان صفر متن (من، اینجا و اکنون) به جهان سوم شخص (او، آنجا و آن زمان) تغییر موضع داده است. جهان نگرشی فقط در جهان باورها تجلی می‌یابد، چراکه شاعر باور دارد که اسب و شمشیر تنها پناه و پشتوانه عرب‌ها در جهت رسیدن به اهدافشان بوده و جایی برای جهان معرفتی که جهانی متشکل از احتمال، امکان، و باید و اگر است، باقی نمی‌گذارد. استعاره مفهومی که در اینجا متجلی می‌شود، «تغییر حرکت است». در ادامه، این تغییر که حالت انتزاعی و ذهنی دارد، در قالب یک مفهوم دیگر که ملموس است، یعنی حرکت، به تصویر کشیده می‌شود. «أرکضی أو قفی الآن... أیتها الخیل: / لست المغیرات صبحاً / ولا

العادیات - كما قيل - ضبحاً... صیری تماثیل من حجر فی المیادین / صیری أراجیح من خشب للصغار... صیری فوارس حلوی بموسک النبوی، ... صیری رسوماً ..ووشماً...» (دنقل: ۳۸۸).

نوع متن جهان‌های زیر شمول اشاره‌ای جهان‌های زیر شمول جهان‌های زیر شمول معرفتی			
نگرشی			
دستوری	زمان حال با ظرف (قید) الآن	جهان هدف (نیت) دستور دادن با فعل امر	با تشبیه به تصویر کشیده است. (کالسالخف..). جهان فرضی معرفت شناختی استعاری: «گذر زمان حرکت شیء است»

شاعر جهان صفر روایت شاعرانه خود را قطع کرده و با گذاشتن سه ستاره، شروع به روایت جهان متن اسب در حال حاضر می‌کند. بدین ترتیب، در بخش‌ها و بندهای دیگر قصیده، شاعر به همین شیوه عمل می‌کند؛ یعنی با ماضی ساده شروع کرده و به زمان‌های دیگر منتقل می‌شود. در این بند، زمان حال با استفاده از فعل امر و ظرف (قید) «الآن» مشخص شده است. چنانچه ملاحظه شد، شاعر در بند اول بخش اول با فتوحات آغاز کرده و با دستور دادن به زمان حال پیوند می‌زند. خط تخیل شاعرانه خود را در جا به جایی اشاری (ابدال اشاری) و خلق جهان متنی دیگر در درون متن اصلی آن را درونه‌گیری کرده و با دستور دادن، فاصله مکانی خود را با مخاطب به صورت انتزاعی و ذهنی حفظ می‌کند. او از فاصله روان‌شناختی بهره می‌گیرد؛ یعنی تمایل به اشیائی که از نظر عینی به شاعر نزدیک‌اند، از نظر روانی و ذهنی به خود نزدیک می‌نگارد و برعکس، چیزهایی که از لحاظ عینی دور هستند، از لحاظ روانی نیز دور محسوب می‌شوند (یول، ۱۴۰۲: ۲۴). جهان نگرشی در اینجا جهان هدف یا نیتی است که با دستور دادن همراه بوده و جهان معرفتی با حرف تشبیه «کاف» و «اگر» (اذا) همراه است. یکی از موارد تحلیل جهان زیرشمول معرفتی، کاوش و جستجو در استعارات شناختی متن است که اگرچه پل ورت از آن یاد نکرده است، اما استاکول در تحلیل‌های خود از استعاره برای تشخیص جهان معرفتی استفاده کرده است (لطیف نژاد رودسری، ۱۴۰۱: ۲۷۶)؛ و استعاره شناختی که در اینجا می‌توان یافت: «گذر زمان حرکت شیء است یا زمان حرکت است». «کانت الخیل - فی البدء - کالناس/ بریه تتراکض عبر السهول / کانت الخیل کالناس فی البدء... / تمتلک الشمس والعشب / والملکوت الظلیل... وفی ذلک الزمن الذهبی النبیل» (دنقل: ۳۸۹).

این جهان متن روایی - توصیفی که شاعر به تصویر کشیده، جهان اشاره‌ای آن به گذشته با افعال ماضی ساده یا مضارع همراه با لم جازمه است که به گذشته ساده یا نقلی تغییر جهت داده است. شاعر شش بار از افعال منفی مضارع همراه با لم استفاده کرده است: «ظهرها لم یوطأ، لم یلن الجسد، لم یمثل للجام، لم یکن الزاد، لم تکن الساق، لم یک یثقلها...». اشاره مکانی در سطر پایانی این بند با عبارت «ذلک الزمن» بیان شده و زمان به مثابه مکان آمده و نشان می‌دهد که محور درک زمان بر مبنای مکان است.

نوع متن	جهان‌های زیر شمول اشاره-ای	جهان‌های زیر شمول نگرشی	جهان‌های زیر شمول معرفتی
روایی / توصیفی	ماضی ساده و ماضی استمراری. اشاره شخصی به اسب و اشاره زمانی به گذشته و اشاره مکانی به آنجا (ذلک الزمن).	جهان باور با افعالی که دال بر باور است.	با کاف تشبیه به تصویر کشیده است. (کالناس..) جهان فرضی معرفت شناختی استعاری: «اسب انسان است» و «زندگی داستان است»

فراوانی و بسامد این گزاره‌ها حاکی از کنترل نویسنده بر شخصیت‌ها و نیز دخالت او در فرایند روایت و روایتگری است. جهان فرضی معرفت‌شناختی استعاری در اینجا در قالب «حیوان انسان است» به تصویر کشیده شده است؛ چرا که تمام درد و رنجی که اسب متحمل شده، در واقع این انسان است که بدان مبتلا شده است.

جهان زیرشمول نگرشی، جهان باورهاست، زیرا شاعر ایمان دارد که اسب زمانی مانند انسان‌ها در دشت‌ها رها بوده و به همین دلیل از آن زمان به زمان طلایی، برتر و ممتاز یاد کرده است (الزمن الذهبی النبیل). همچنین، جهان زیرشمول معرفتی نوعی جهان شاید و پندار است که با کاف تشبیه بیان شده است. در این سازه، دانش مشارکان و باورهای آنها به واسطه فرض کردن و غیره به معرفی جهان فرضی و خیالی میان جهان متنی که ارائه داده، می‌پردازد. ارکضی ..أو قفی / زمن يتقاطع / واخترت أن تذهبی فی الطريق الذی یتراجع / تنحدر الشمس / ینحدر الأمس... کل درب یقودک من مستحیل إلى مستحیل! (همان: ۳۹۰)

نوع متن	جهان‌های زیر شمول اشاره‌ای	جهان‌های زیر شمول نگرشی	جهان‌های زیر شمول معرفتی
دستور/گفتمانی (استدلالی)	زمان حال با استفاده از فعل امر و مضارع (ارکضی، بتقاطع)	جهان هدف و نیت با دستور دادن با افعال امر.	با کاف تشبیه به تصویر کشیده است. (کالقنافذ..) جهان فرضی معرفت شناختی استعاری: «انسان حیوان است»

این جهان متن که در درون جهان متن اصلی که در ابتدای بند آمده است، درونه‌گیری شده و جهان زیر شمول اشاره‌ای آن زمان حال با استفاده از فعل امر و فعل مضارع است: «ارکضی، يتقاطع، یتراجع / تنحدر». جهان زیر شمول نگرشی، جهان هدف یا نیتی است، چرا که با امر و دستور همراه است. همچنین جهان معرفتی آن جهان شاید و پندار با کاف تشبیه است. شاعر با این امور، جهانی یکسره نو و جدید و از نظر بافتی غنی از امکان‌ها را حاضر کرده است. آوردن آن در دل جهان متن اصلی نه تنها گسستی در جهان متن کلان ایجاد نکرده است، بلکه باعث ایجاد تنوع بافتاری در این جهان متن کلان به واسطه جهان‌های خرد، که یکی از آنها همین بند است، شده است.

الخیولُ بساطٌ علی الريح.. / سار — علی متنه — الناسُ للناس عبر المكان / و الخیولُ جدارٌ به انقسام / الناس صنفین: / صاروا مشاة.. و رکبان. / والخیولُ التی انحدرت نحو هوّة نسیانها / حملت

معها جیلَ فرسانها/ ترکَت خلفها: دمعهُ الندم الأبدی/ وأشباح خیل/ وأشباح فرسان...ماذا تبقى لك الآن؟/ ماذا؟ / سوى عرق يتصببُ من تعبٍ... وفي المرأة الأجنبية تلوک تحت/ ظلال أبي الهول...صارت الخيلُ ناساً تسير إلى هوة الصمت / بينما الناسُ خيلٌ تسير إلى هوة الموت»(همان: ۳۹۱-۳۹۲).

نوع متن	جهان‌های زیر شمول اشاره- ای	جهان‌های زیر شمول نگرشی	جهان‌های زیر شمول معرفتی
توصیفی - روایی/گفتمانی	گذشته با افعال سار، انحدرت، ترکت. حال با افعال امر و ظرف الآن	جهان باور با افعال دال بر باور کردن و دانستن و جهان هدف و نیت با استفاده از افعال امر.	مشاهده نشد. جهان فرضی معرفت شناختی استعاری: «مرگ پایان سفر است»

این بند آخر از بخش سوم قصیده، برعکس دو بخش قبلی، با ستاره از هم جدا نشده‌اند، بلکه با فاصله‌ای از هم تفکیک شده‌اند. در بند اول، از اسب با افعال گذشته صحبت می‌شود و سپس با تغییر فعل از گذشته به حال، با استفاده از فعل امر و مضارع «ومشاة یسیرون - حتی النهاية - تحت ظلال الهوان»، سرانجام و نهایت مبهم و نامعلوم که قبلاً در بخش دوم ترسیم شده بود، اینجا علناً اعلام می‌شود. شاعر جهان نگرشی خود را با استفاده از دستور و تهدید ابراز می‌کند و جهان معرفتی احتمال و امکان، همچنان که در طول قصیده چندان بروز و ظهور نداشت، در اینجا نیز اثری از آن نیست. اما استعاره شناختی که در پایان این قصیده آمده، با ابتدای آن که سراسر زندگی و امید بود، نوعی تناقض دارد و از مرگ و نیستی صحبت می‌کند.

بر اساس خوانش این قصیده، بسامد جهان اشاره‌ای به گذشته در بند اول و در بند دوم تمام قصیده به حال با استفاده از افعال امر است. همچنین، جهان زیرشمول نگرشی بیشتر در جهان اهداف و نیت‌ها با افعال امر و همچنین جهان باور در بندهای اول قصیده همراه است و سخنی از جهان آرزو نیست. جهان معرفتی نیز چندان بروز و ظهوری در قصیده ندارد مگر از طریق استعاره شناختی، چرا که شاعر با احتمال و امکان و فرض و شاید و باید، کاری نمی‌کند و آنچه بیان می‌کند یا چیزی است که باور دارد یا نیتی است که در دل دارد و هدفی است که می‌خواهد محقق کند یا محقق شده و از آن گله و شکایت دارد و آن را قبول ندارد. گاوینز بر این باور است که این نشانه‌ها در جهان معرفتی، در واقع نشانه‌ای بر اندیشه زیر بنایی متن به شمار می‌روند و از این جهت که به فرض اندیشه‌ای در ورای متن اشاره دارند، مهم و قابل توجه هستند (ر.ک: ۱۳۳-۱۳۲: Gavins, 2007).

۴. نتیجه

این پژوهش نشان می‌دهد که فحوای گفتمان قصیده به شیوه‌ای تمسخرآمیز و متناقض، مرارت و مصیبت‌های عرب‌ها را مورد بررسی قرار می‌دهد. این مصیبت‌ها نتیجه سیاست‌های نادرست سیاستمداران آن دوران است. شاعر با خطاب به اسب، به طور غیرمستقیم با رهبران عرب گفتگو می‌کند. شیوه گفتمان در این اشعار، به زبان و نقش آن پرداخته می‌شود؛ زبانی که مردم انتظار دارند، اما در تمامی سه بخش قصیده، شاعر به انتقاد از نقشی که برای اسب تعیین شده،

می‌پردازد و با زبانی تند به سرزنش آن می‌پردازد. در هر قسمت، حاکمان عرب به شدت مورد انتقاد قرار می‌گیرند.

در زمینه جهان متن و لایه عناصر جهان ساز در این شعر، در زمینه شخصیت و شیء، اسب است که نقش محوری را در بخش‌های مختلف ایفا می‌کند. زمان به عنوان عامل فعال است و جهان حال را در درون جهان گذشته درونه گیری کرده است تا رسوایی دنیای خرد حال را به تصویر بکشد. قابل توجه است که در این شعر هیچ اشاره‌ای به زمان آینده وجود ندارد، که نشان‌دهنده این است که انسان عربی همچنان در گذشته سیر می‌کند و هر اقدام او در حال، به نوعی پیشمانی و ندامت را به دنبال دارد. در زمینه لایه دون دوم جهان متن که گزاره‌های نقش گستر است، می‌توان گفت که در هر بخش، یک بند اضافی در کنار بند اصلی قرار دارد. به عبارت دیگر، این قصیده دارای یک جهان متن کلان است که جهان متن خرد درونه گیری شده است. این ساختار به همراه امر و دستور، موجب می‌شود که تمایز و گسست میان جهان‌های خرد و کلان متن محو شود و در نهایت، یک جهان متن اصلی را ارائه می‌دهد.

در لایه جهان‌های زیر شمول، بسامد جهان اشاره به زمان گذشته در بند اول و زمان حال در بند دوم با استفاده از افعال امر مشهود است. همچنین، جهان زیرشمول نگرشی بیشتر در راستای اهداف و نیت‌ها با افعال امر نمایان می‌شود، در حالی که جهان باور در بندهای اول قصیده حضور دارد. در این متن، هیچ نشانی از جهان آرزو دیده نمی‌شود و جهان معرفتی نیز به‌طور قابل توجهی در قصیده بروز نمی‌کند، مگر از طریق استعاره‌های شناختی. شاعر در اینجا با واژه‌هایی چون احتمال، امکان، فرض، شاید و باید، به بیان نمی‌پردازد؛ بلکه آنچه او بیان می‌کند، یا چیزی است که به آن باور دارد، یا نیتی است که در دل دارد و هدفی است که می‌خواهد به آن دست یابد یا آن را محقق شده می‌داند و از آن گله و شکایت می‌کند و آن را نمی‌پذیرد.

این نظریه به منظور ایجاد چارچوبی برای مطالعه گفتمان ارائه شده است که در آن عوامل موقعیتی، اجتماعی، تاریخی و روانی تأثیرگذار نیستند و نقش مهمی در درک زبان ایفا نمی‌کنند. این سه جهان زیرشمول، به همراه جهان متن و جهان گفتمان، بخش اساسی از ساختار و چگونگی شکل‌گیری متن داستان را به تصویر می‌کشند.

پی‌نوشت‌ها

۱. در واقع قالب‌های معنایی در دستور شناختی همان فضاهای ذهنی فوق‌نویه در نظریه استعاره و مجاز و انگاره شناختی آرمانی (icm) لیکاف در بحث مقوله بندی می‌باشد (ر.ک افراشی، ۱۳۹۵: ۱۴۵-۱۵۳). تسامحا می‌توان آنرا مراعات النظیر در بدیع نیز در نظر گرفت.

۲. به عبارت بهتر در این قسمت به مناسبه النص اشاره می‌کنیم.

۳. در چهار سورة قرآن یعنی ۱۴۰: آل عمران، ۶۰: الانفال، ۸: النحل و ۶۴: الأسراء اسم اسب صریحا آمده و در سورة العاديات خداوند به آن قسم یاد کرده است. در حدیثی از پیامبر (ص) آمده: «الخیل معقود بنواصیها الخیر حتی القيامة» (البخاری، ۱۹۸۶/۹: ۴۹۹).

۵. منابع

استاکول، پیتر (۱۴۰۰)، *بوطیقای شناختی*، ترجمه محمدرضا گلشنی، چ ۳، تهران: انتشارات علمی.
 (۱۴۰۲). *درآمدی بر شعر شناسی شناختی*، ترجمه لیلا صادقی، چ ۲، تهران: انتشارات مروارید.

افراشی، آزیتا (۱۳۹۵). «تحلیل داستان در نظریه جهان‌های متن: مطالعه موردی وداع اثر جلال آل احمد»، *زبان و زبان‌شناسی*، شماره ۱، صص ۱۷-۳۸.

افراشی، آزیتا (۱۳۹۵ ب)، *مبانی معناشناسی شناختی*، ج ۱، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

دنقل، أمل (۱۹۸۷)، *الاعمال الشعرية الكاملة*، ط ۳، القاهرة: مكتبة مدبولی.

چالصری، آرزو و همکاران (۱۴۰۲). «استعاره مفهومی در خوانش اگزستانسیالیستی مفاهیم آزادی و مرگ در اشعار خلیل حاوی»، *مجله ادب عربی*، شماره پیاپی ۳۷، دوره ۱۵، صص ۹۹-۱۱۳.

البخاری محمد بن إسماعیل بن إبراهيم بن المغيرة (۱۹۸۶) *صحيح البخاری*، تحقیق إبراهيم الأبياری، بیروت و القاهرة: دار الكتاب المصري، دار الكتاب اللبناني، ج ۹.

حیدری، بهمن و همکاران (۱۴۰۲). «کاربست انگاره جهان‌های متن در اشعار شیرکوبیکس: رویکرد شعر شناسی شناختی»، *مجله پژوهش‌های بین رشته‌ای ادبی*، شماره ۱۰، صص ۱۲۶-۱۵۸.

الروینی، عبلة (۱۹۹۲)، *الجنوبی: سيرة أمل دنقل*، ط ۱، الکویت: دار سعاد الصباح.

سلیمان، محمد (۲۰۰۷)، *الحركة النقدية حول تجربة أمل دنقل الشعرية*، عمان: اليازوری.

ستاری، الهه و حسین شمس آبادی، (۱۴۰۳). «بررسی کارکردگرایانه جهان‌های زیرشمول در شعر ودیع سعاد بر پایه تئوری پل ورث (مورد کاوی «محاولة وصل صفتين بصوت»)، *مجله ادب عربی*، شماره ۱۷، صص ۴۵-۶۴. صادقی اصفهانی، لیلا (۱۳۸۹). «بررسی عناصر جهان متن براساس رویکرد بوطیقای شناختی در یوزپلنگانی که با من دویده‌اند اثر بیژن نجدی»، *فصلنامه علمی-پژوهشی نقد ادبی*، ش ۱۰، صص ۱۴۳-۱۷۴.

طلایی، زینب وحیب الله عباسی (۱۳۹۹). «نظریه جهان متن درروایت بیهقی»، *پژوهشنامه نقد ادبی و بلاغت*، شماره ۲، صص ۸۵-۱۰۳.

علی نوری، سعیده و همکاران (۱۴۰۲)، *تحلیل سه داستان فارسی معاصر در سبک جریان سیال ذهن براساس نظریه شناختی جهان‌های متن*، *فصلنامه مطالعات زبان ها و گویش‌های غرب ایران*، شماره ۱۱، صص ۳۵-۵۷. گلفام، ارسلان و همکاران (۱۳۹۳). «کاربرد «نظریه جهان متن» در شناسایی عناصر سازنده متن روایی داستان شازده احتجاب؛ بر مبنای رویکرد شعر شناسی شناختی»، *جستارهای زبانی*، شماره ۵، صص ۱۸۳-۲۰۶.

لطیف نژاد رودسری، فرخ (۱۴۰۱). «تأثیر جهان اشاری در تشخیص جهان معرفتی شعر «دوری و...» اثر باباچاهی بر پایه نظریه بوطیقای شناختی جهان‌های متن پل ورث»، *نقد ونظریه ادبی*، شماره ۲، صص ۲۵۹-۲۸۶.

وهاپیان، بهناز و همکاران (۱۴۰۰). «بازنمایی عناصر سازنده جهان‌های زیر شمول در داستان براساس رویکرد شعر شناسی شناختی: مطالعه موردی بوف کور»، *مجله نقد ادبی*، شماره ۵۵، صص ۱۴۱-۱۷۷.

یول، جورج (۱۴۰۲)، *کاربرد شناسی زبان*، ترجمه محمد عموزاده مهدیرچی و منوچهر توانگر، ج ۱۰، تهران: انتشارت سمت.

یوسفیان کناری، محمد جعفر و زهره قلی پور (۱۳۹۵)، *بررسی تطبیقی زاویه دید روایی و جهان های ممکن در ادبیات داستانی و نمایشی ایران، دو ماهنامه جستارهای زبانی*، دوره ۷، شماره ۵، صص ۲۳۹-۲۶۷.

Afrashi, A. (2016a). Story analysis in the theory of text worlds: a case study of Farewell by Jalal Al Ahmad, *Journal of Language and Linguistics*, Volume? Number?, pp. 17-38. [In Persian].

Afrashi, Azita (2016b), *Basics of Cognitive Semantics*, Chapter 1, Tehran: Research Institute of Humanities and Cultural Studies. [In Persian].

Ali Nouri, Saeedeh et al. (2023), analysis of three contemporary Persian stories in the style of fluid flow of the mind based on the cognitive theory of text worlds, *Quarterly Journal of Studies of Languages and Dialects of Western Iran*, No. 11, pp. 35-57. [In Persian].

- Al-Ruwaini, Aba (1992), Southern; Biography of Amal Dunqul, 1st edition, Kuwait: Dar Suad Al-Sabah. [In Arabic].
- Al-Bukhari Muhammad bin Ismail bin Ibrahim bin Al-Mughirah (1986), Sahih Al-Bukhari, edited by Ibrahim Al-Abiyari, Beirut and Cairo: Dar Al-Kitab Al-Masry, Dar Al-Kitab Al-Lubani, vol. 9. [In Arabic].
- Chalseri, Arezu and colleagues (1402). "Conceptual Metaphor in the Existentialist Reading of the Concepts of Freedom and Death in the Poems of Khalil Al-Dhowi", Journal of Arabic Literature, serial number 37, volume 15, pp. 113-99. . [In Persian].
- Dunkul, Amal (1987), Complete Poetic Works, 3rd edition, Cairo: Madbouly Library. [In Arabic].
- Gavins, J and.s (2003). Cognitive Poetics in Practice London: Routledge.
- Gavins, J. (2007). Text World Theory: An Introduction. Edinburgh University Press.
- Gelfam et al. (2014), "The application of the "text world theory" in identifying the elements that make up the narrative text of the story of shazde Ihtjab; Based on the approach of cognitive poetics", Bimonthly Journal of Linguistic Essays, Volume 5, Number 5, pp. 183-206. [In Persian].
- Giovanelli, M. (2013). Text world theory and Keats' poetry: The cognitive poetics of desire, dreams and nightmares. London: Bloomsbury academic.
- Heydari et al. (2022). "A Cognitivism Approach to Location in the Text World Layer of Chair by Shirko Bikas: An Analysis Based on Text Worlds Theory", Khorasan Journal of Linguistics and Dialects, Volume 29, Number 4, pp. 78-100. [In Persian].
- Latifnejad Rudsari, F. (2022). "The influence of the Deictic Sub World in the recognition of the epistemic world of the poem "Dori and..." by Baba Chahi based on Paul Worth's theory of the cognitive text worlds ", Journal of Literary Criticism and Theory, second volume, no. 14, pp. 259-286. [In Persian].
- Mohammadi, I and Abbasi, Effat Ghafouri, (2014). "Hermeneutic reading of the name of the story in Three Drops of Blood by Sadegh Hedayat and Rabieh in Al Ramad by Zakaria Tamer," Applied Literary Works, no 13, p 145-169. [In Persian].
- Sadeghi Esfahani, L. (2009). "Reviewing the elements of the world of the text based on the cognitive poetics approach in the leopard that ran with me - written by Bijan Najdi", Literary Critic Quarterly, Volume 3, Number 10, pp. 143-174. [In Persian].
- Stockwell, P. (2002). *Cognitive Poetics: An Introduction*. New York: Routledge.
- Stockwell, Peter (۲۰۲۱), Cognitive Boutique, translated by Mohammad Reza Golshani, 3rd edition, Tehran: Scientific Publications. [In Persian].
- Stockwell, P. (2023). An introduction to cognitive poetics, translator: Leila Sadeghi, Tehran: Marvarid Publications. [In Persian].
- Sattari, Elaha and Hossein Shamsabadi, (1403). "A functionalist study of the subworlds in the poetry of Wadi Saadah based on the theory of Polworth

- (the case study of "Trying to connect two voices with sound"), Arabic Literature Magazine, No. 17, pp. 45-64. [In Persian].
- Suleiman, Muhammad (2007), The Critical Movement on Amal Dunqul's Poetic Experience, Amman: Al-Yazouri. [In Arabic].
- Talai and Abbasi, Zainab and Habibullah. (2023). "Reviewing the validity of the history of Jahangasha Jovini by applying the theory of the text world", Journal of Literary Text Studies, Volume 27, Number 98, pp. 9-34. [In Persian].
- Werth, P. (1999). Text Worlds: Representing Conceptual Space in Discourse. London: Longman.
- Wahhabian, B, et al (2021). "Representation of the constituent elements of the inclusive worlds in the story based on the cognitive poetics approach: a case study of Buf Kor", Journal of Literary Criticism, No. 55, pp. 141-177. [In Persian].
- Yousufian Kanari, Mohammad Jafar and Zohra Qalipour (2015), a comparative study of narrative perspective and possible worlds in Iranian fiction and dramatic literature, Bimonthly Journal of Language Studies, Volume 7, Number 5, pp. 267-239. [In Persian].
- Yule, George (2023), Language Usage, translated by Mohammad Amozadeh Mehdirji and Manouchehr Tawanger, 10th edition, Tehran: Samit Publishing House. [In Persian].